

УДК 351:658.82

С. А. Матійко,
к. держ. упр., Мелітопольський інститут державного та
муниципального управління КПУ

ОПОСЕРЕДКУВАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ

Визначено функції державних органів щодо регулювання інновацій. Обґрунтовано загально-економічні передумови для державного регулювання інноваційних процесів.

The functions of state organs are certain in relation to adjusting of innovations. General economic pre-conditions are grounded for the state adjusting of innovative processes.

Ключові слова: інноваційна політика, напрями, опосередкування, процес, регулювання, стратегія, функція.

ВСТУП

На сьогодні інновації приймають буквально всі аспекти економічного життя, а державна інноваційна політика дедалі тісніше переплітається з іншими складовими державного регулювання соціально-економічних процесів. Інноваційна політика неминуче зазнає впливу загальноекономічної стратегії. Міра втручання держави в інноваційні процеси істотно залежить від загальних механізмів економічного регулювання. Державні пріоритети в галузі нововведень детермінуються напрямами державної економічної політики в цілому. Інституціональна економічна політика визначає соціально-економічне поле інноваційних процесів, тобто сукупність господарюючих суб'єктів та їх відносин. У свою чергу, регулювання та стимулювання інновацій самі стають одними з найважливіших аспектів державної економічної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Існує досить значний за обсягом та спектром пласт сучасних досліджень регулювання інвестиційно-інвестиційних процесів у економіці України. Не зменшуючи значущість внеску інших дослідників, можна відзначити праці О. Алимова, С. Білої, В. Бабича, В. Бесєдіна, В. Воротіна, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Герасимчука, М. Долішнього, В. Дорофієнка, І. Лукінова, В. Лушкіна, В. Мартиненка, А. Мерзляк, І. Павлова, П. Перерви, Д. Черваньова, М. Чумаченка та багатьох інших учених, які торкалися проблем інвестиційно-інноваційної діяльності як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів, підприємств.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити функції державних органів щодо регулювання інновацій;
— обґрунтувати загальноекономічні передумови для державного регулювання інноваційних процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інноваційна політика має тісну взаємозалежність з науковою й науково-технічною політикою, охоплюючи держав-

не регулювання науки та науково-технічного розвитку в частині, спрямованій на зростання прикладних знань, і використання науково-технічних досягнень. Перетинаючись між собою, ці дві складові державного регулювання не покривають одна одну повністю, оскільки в кожній з них є ряд специфічних об'єктів і методів.

Інноваційна політика має поєднуватися з інвестиційною політикою, яка спрямована на стимулювання інвестицій і одночасно стимулює також інновації в тій частині, де інвестиції виступають базою для матеріалізації нововведень. При цьому активізація інноваційних процесів породжує додатковий попит на інвестиції [1, с. 182].

Розвинута економіка характеризується зростанням кореляції інноваційної та структурної політики. Можливим шляхом державного впливу виступає стимулювання інновацій через структурну політику: підтримку високотехнологічних (наукоємних) галузей; заохочення розвитку традиційних галузей на новій технічній базі; сприяння згортанню виробництв, які стагнуть, з метою переключення ресурсів до галузей з більш високим інноваційним потенціалом. Водночас заохочення інноваційної діяльності саме по собі є преференцією для нових наукоємних галузей [4, с. 44].

Інноваційна політика є практично нездійсненою у відриві від промислової політики, яка стає одним з найважливіших факторів регулювання попиту на інновації за допомогою впливу на структуру власності, розміри підприємств, концентрацію й розподіл виробничих ресурсів тощо.

Не можна випустити з уваги взаємозв'язок інноваційної та соціальної політики. У провідних індустріальних країнах генетичне коріння формування науково-технічної та інноваційної політики лежало саме в насущних соціальних проблемах [2, с. 52]. Впровадження науково-технічних досягнень за наявності раціональної політики дає змогу підтримувати рівень життя основної маси населення над межею, критично небезпечною для соціальної стабільності; забезпечувати соціальну впевненість за рахунок постійного розширення спектра споживаних матеріальних благ і послуг; розвивати інтелектуальний потенціал особистості й суспіль-

ства; охороняти соціум від деградації. Нововведення гуманізують суспільство, зокрема істотним полегшенням становища інвалідів і хворих. Реальне перетворення інновацій на рушійну силу суспільного розвитку є можливим лише за умов досягнення соціальної злагоди та наявності широкого середнього класу, здатного сформувати соціальний клімат, сприятливий для поширення нововведень. Водночас прискорення інноваційних процесів змушує зосереджуватися на таких питаннях, як: згладжування найгостріших соціальних суперечностей, пов'язаних з НТП; соціальний захист науковців та інноваторів тощо [5, с. 88].

Взаємозв'язок інноваційної політики та оборонної доктрини простежується за декількома основними напрямками. По-перше, в сучасних умовах підтримання мінімально необхідного рівня обороноздатності країни неможливе без постійних інновацій у галузі озброєнь та організації армії, підготовки високопрофесійних військових. По-друге, важливим інструментом зростання макроекономічної ефективності є конверсія інновацій, тобто використання нововведень, створених у зв'язку з вирішенням оборонних завдань, у цивільному секторі економіки. По-третє, використання звичайних інноваційних механізмів у процесі виконання оборонних замовлень і організації збройних сил дає змогу підвищити економічність армії, знижуючи тим самим оборонне навантаження на бюджет.

Заходи щодо державної інноваційної політики можна поділити на такі, що утворюють сприятливе для інновацій соціально-економічне середовище; такі, що ініціюють безпосередньо інноваційні процеси, і такі, що регулюють їх. Проте на сьогодні механізми вироблення й реалізації державної інноваційної політики в Україні перебувають ще в стадії становлення.

Отже, як бачимо, рівні "присутності" держави в інноваційній діяльності досить широкі. Як відомо, вихідні принципи передумови для державної інноваційної політики визначено в Конституції України. Стимулювання конкуренції та обмеження монополій є найважливішими загальноекономічними умовами поширення інновацій. Нормативною базою для заохочення конкуренції є антимонопольне законодавство, тобто сукупність юридичних актів різної правової сили, спрямованих на розвиток конкурентного підприємництва, обмеження діяльності підприємств-монополістів, створення передумов для демонаполізації економіки, запобігання недобросовісній конкуренції. Вихідною основою для українського антимонопольного законодавства стали Закони України "Про конкуренцію та обмеження монополістичної діяльності на товарних ринках" і "Про захист прав споживачів". З одного боку, межі споживчого вибору (а отже, й інноваційний простір) істотно розширюються правом споживача на вичерпну інформацію про придбані продукцію і послугу. З іншого боку, вагомі санкції за недотримання рівня якості скорочують можливості щодо неінноваційного маневру для господарюючих суб'єктів.

До найважливіших загальноекономічних передумов для державного регулювання інноваційних процесів слід віднести також інформатизацію суспільства, оскільки інноваційна інформація значною мірою поширюється каналами загального користування, проте на практиці виділити інноваційну складову інформаційних потоків дуже важко. Згідно з Конституцією України кожен громадянин України має право вільно шукати, здобувати, передавати, виробляти й поширювати інформацію у будь-який законний спосіб.

Подальший розвиток інформаційних систем і мереж зумовлює необхідність поліпшення інформаційного забезпечення громадян і організацій, формування і здійснення науково-технічної політики в галузі інформатизації з урахуванням світових досягнень у сфері інформаційних технологій. Держава повинна створювати умови для проведення

необхідних НДДКР, визначати пріоритетні напрями в інформаційній сфері та встановлювати порядок фінансування їх реалізації [3, с. 100].

Єдиний технологічний простір для масштабних (у тому числі інноваційних) проектів забезпечує діяльність держави в галузі стандартизації та сертифікації продукції й послуг. Принципи та порядок організації робіт у сфері стандартизації встановлено Законом України "Про стандартизацію". Під стандартизацією розуміється діяльність щодо встановлення норм, правил і характеристик з метою забезпечення безпеки продукції, робіт і послуг для навколишнього природного середовища, життя, здоров'я і майна: технічної та інформаційної сумісності, а також взаємозамінюваності продукції; якості продукції, робіт і послуг відповідно до рівня розвитку науки, техніки і технології; єдності вимірів; економії всіх видів ресурсів; безпеки господарських об'єктів з урахуванням ризику виникнення природних, техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій; обороноздатності та мобілізаційної готовності країни.

Вимоги державних стандартів мають ґрунтуватися на сучасних досягненнях науки, техніки й технології, міжнародних стандартах, прогресивних національних стандартах інших держав. В Україні діє Закон "Про сертифікацію", згідно з яким під сертифікацією розуміється діяльність щодо підтвердження відповідності продукції встановленим вимогам. Цілями сертифікації є створення умов для діяльності підприємств, установ, організацій і підприємців на єдиному товарному ринку України, а також для їх участі в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві та міжнародній торгівлі; сприяння споживачам у компетентному виборі продукції; захист споживача від недобросовісності виробника (продавця, виконавця); контроль безпеки продукції для навколишнього природного середовища, життя, здоров'я і майна; підтвердження показників якості продукції, заявлених виготовлювачем. Законом передбачено як обов'язкову (у випадках, визначених законодавчими актами), так і добровільну сертифікацію.

Таким чином, регуляторна економічна й соціальна роль держави в сучасному суспільстві опосередковує функції державних органів щодо регулювання інновацій. До найважливіших з них належать наступні:

1. Акумуляування коштів на наукові дослідження та інновації. Необхідна концентрація ресурсів може досягатися за рахунок як дії загальних механізмів перерозподілу через бюджет, так і формування спеціальних фондів. Ця функція може здійснюватися шляхом не тільки безпосереднього фінансування інноваційних процесів з державних коштів, а й сприяння акумуляуванню ресурсів у приватних, акціонерних, змішаних, суспільних і спільних (міжнародних) структурах. У ряді випадків держава може концентрувати як фінансові засоби, так і необхідні для здійснення інновацій інтелектуальні та матеріально-технічні ресурси.

2. Координація інноваційної діяльності. Перед державою постає завдання визначити загальні стратегічні орієнтири інноваційних процесів. З метою їх досягнення держава сприяє кооперації та взаємодії різноманітних інститутів у здійсненні інновацій. Державні структури формують єдиний технологічний простір, який забезпечує сумісність нововведень. Крім того, актуальними завданнями є координація в часовому аспекті, яка синхронізувала б нововведення по технологічних ланцюгах і стадіях науково-інноваційного циклу, а також пом'якшення циклічності інвестиційних та інноваційних процесів.

3. Стимулювання інновацій. Центральне місце тут займають заохочення конкуренції, різноманітні фінансові субсидії та пільги учасникам інноваційних процесів. Велике значення має часткове або повне державне страхування інноваційних ризиків. Держава здатна здійснювати "інноваційний тиск" на господарюючих суб'єктів запровадженням

санкцій за випуск застарілої продукції або використання застарілих технологій.

4. Створення правової бази для інноваційних процесів. Важливим є не тільки формування необхідного законодавства, яке забезпечить стабільність і своєчасне коригування відповідно до суспільних і технологічних змін, а й створення реально діючих механізмів, які забезпечать його дотримання. Особливе місце належить державному захисту прав авторів науково-технічної продукції та інноваторів, тобто охороні прав інтелектуальної та промислової власності.

5. Кадрове забезпечення інновацій. Зміст програм навчання в державних навчальних закладах повинен сприяти як розвиткові творчого потенціалу генераторів інновацій, так і сприйнятливості спеціалістів до нововведень. Необхідно прагнути досягнення збалансованості універсальних і спеціальних знань, а також уявлень про комерціалізацію інновацій. Важливо в кожного сформувати навички до постійної самоосвіти протягом усього активного життя.

6. Формування науково-інноваційної інфраструктури. Держава забезпечує створення відповідного законодавчого поля й формування інфраструктури ринку інновацій.

7. Інституціональне забезпечення інноваційних процесів. Тут, насамперед, виділяється створення державних організацій і підрозділів, які виконують НДДКР і здійснюють нововведення в галузях державного сектора економіки (таких як оборона, охорона здоров'я, освіта тощо). Держава також сприяє поширенню в економіці організаційних структур, найефективніших з погляду продукування й упрощення інновацій (великих корпорацій, малого бізнесу тощо).

8. Регулювання соціальної та екологічної спрямованості інновацій. З одного боку, держава покликана надавати особливу підтримку нововведенням, які забезпечують соціальну стабільність і підтримання екологічної рівноваги, а з іншого — тільки на державному рівні можна запобігти негативним впливам, пов'язаним з НТП, і нейтралізувати їх наслідки.

9. Підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності. Держава організовує пропаганду науково-технічних досягнень і нововведень, моральне заохочення інноваторів, а також забезпечує їх соціальний захист тощо.

10. Регіональне регулювання інноваційних процесів. Центральна та місцева влада сприяє найбільш повній реалізації інноваційних ресурсів регіонів, у тому числі шляхом різноманітних регіональних преференцій (наприклад, податкових пільг). Держава сприяє раціональному розміщенню науково-технічного та інноваційного потенціалів. Як правило, центральні державні структури прагнуть вирівнювання умов для поширення інновацій територією країни.

11. Регулювання міжнародних аспектів інноваційних процесів. Держава в рамках обраних загальноекономічної та інноваційної стратегій стимулює міжнародну науково-технічну та інноваційну кооперацію, а також регулює міжнародний трансфер нововведень.

Таким чином, вкрай актуальними завданнями є реформування державних інститутів, підвищення їх ефективності, розробка нових технологій державного регулювання (включаючи не тільки економічні та правові, а й політичні інститути). І наша історія, і досвід багатьох країн говорять, що успіх економічного розвитку істотною мірою залежить від організації політичної системи, адже державні трансформації тісно пов'язані з найважливішими напрямками реформування економіки, нагальна потреба в яких простежується в наведеному аналізі.

По-перше, мають бути розроблені чіткі державні заходи щодо подолання таких взаємозалежних колізій, як: бартер, неплатежі, ухилення від сплати податків, корупції. По-друге, необхідно перебороти інституціональне відставання,

яке призвело до неефективних форм організації підприємства й фінансової системи, а також майже зруйнувало інноваційну сферу. Перетворення на рівні підприємств покликані сприяти встановленню раціонального балансу прав власників, менеджерів, зовнішніх інвесторів і створенню ефективної системи їх взаємоконтролю. При цьому має бути сформована ефективна система державного управління тими підприємствами, де держава володіє контрольним пакетом акцій, що створило б більш сприятливі умови для реструктуризації. Це завдання тісно пов'язане з реформою фінансової системи, зниженням інвестиційних ризиків, стимулюванням участі банків в управлінні підприємствами та підтримці інноваційного сектора. З огляду на це принципово важливим, на нашу думку, є створення інноваційно-комерційних банків з відповідною диференціацією механізмів банківського регулювання за структурою активів. Кожний етап трансформацій необхідно ретельно підготувати у відповідних інститутах, в тому числі оцінити трансформаційні витрати і вигоди реформування, передбачити розподіл реформених збитків і компенсацію відповідних втрат. Але ці питання потребують серйозної теоретичної розробки.

Таким чином, вплив держави на інноваційні процеси та міжнародні інноваційні зв'язки має здійснюватись як на національному, так і на наднаціональному рівнях. Державні й міждержавні органи покликані робити вагомий внесок у розробку та реалізацію рамкових програм співробітництва в галузі наукових досліджень і технологічного розвитку, а також великомасштабних цільових проектів, орієнтованих на зростання інноваційної активності приватного бізнесу.

Верховній Раді України та Уряду України слід прийняти ряд рішень і вжити відповідних заходів щодо стимулювання вітчизняних та іноземних інвестицій в інноваційну сферу. Не менш значущою для включення нашої країни до міжнародного поділу праці на інноваційній основі є розробка державних програм розвитку відповідного вітчизняного експорту.

ВИСНОВКИ

Отже, стратегія й тактика держави в галузі міжнародної науково-технічної кооперації мають бути диференційовані за країнами і регіонами світу. Країнова диверсифікація напрямів і форм співробітництва дає змогу досягти високої сумарної ефективності міжнародних зв'язків. Поряд із зміцненням науково-технічних контактів з провідними країнами Заходу наша держава в найближчій перспективі повинна активізувати взаємодію з новими індустріальними країнами, що розвиваються. Доступ до світових інноваційних ресурсів, а також до ринків інноваційної продукції значно полегшується активною участю країни в роботі міжнародних організацій інноваційного профілю.

Література:

1. Гусєв В. Система державного управління у сфері інноваційної діяльності України // Вісник УАДУ. — 2004. — № 1. — С. 181—191.
 2. Дацій О. Адаптація функцій державного управління до інноваційного розвитку // Вісник УАДУ. — 2004. — № 3. — С. 50—55.
 3. Загородній А.Г., Чубай В.М. Оцінювання конкурентоспроможності інноваційної продукції в процесі вибору інноваційної стратегії підприємства // Фінанси України. — 2007. — № 1. — С. 99—111.
 4. Ізюмська В.А. Реалізація державної інноваційної політики в Україні // Держава та регіони (Серія: Державне управління). — 2007. — № 2. — С. 41—45.
 5. Одрехівський М.В. Організація фінансової діяльності валеологічних інноваційних структур // Фінанси України. — 2007. — № 7. — С. 85—98.
- Стаття надійшла до редакції 17.06.2010 р.*